

Ieskats kriminālsodu politikas vīzijā un reālijā

Jānis Baumanis

*Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte,
Tiesību zinātņu katedra, Latvija*

Kopsavilkums

Analizējot Krimināllikuma grozījumus un modelējot likuma jaunrades ietekmes scenārijus, autors atklāj savu redzējumu par kriminālsodu politikas attīstību, kurā dominē digitālās tehnoloģijas. Autors rakstā aktualizē tiesu un likumdošanas varas savstarpējo mijiedarbību kriminālsodu politikas attīstībā, norādot, ka vērojama tendence likumos iekļaut tik detalizētas tiesu spriešanas instrukcijas, ka tiesu spriešana faktiski kļūst par mehānisku darbību.

Atslēgvārdi: Krimināllikums, kriminālsodu politika, soda mērķis, Tieslietu ministrija.

Raksta mērķis ir atklāt kriminālsodu politikas attīstību.

Izpētes metodes. Rakstā, analizējot tiesību normu jaunradi, autors modelē kriminālsodu politikas attīstības scenāriju.

Raksta kodols tapa 2013. gada beigās, taču tā saturu aktualizē e-lietas projekts. “Ar e-lietas projektu informatīvā ziņojuma “Par e-lietas projekta īstenošanu Eiropas Savienības 2014.–2020. gada struktūrfondu plānošanas periodā” saturā tiek apzīmēts projektu kopums kriminālprocesa un administratīvo pārkāpumu procesa elektro-nizēšanai visos šo procesu posmos galvenajās procesā iesaistītajās iestādēs – tiesu iestādēs, prokuratūrā un izmeklēšanas, kā arī citās iestādēs –, tādējādi palielinot saistītās informācijas pieejamību e-vidē, procesu atklātumu, sekmējot lēmumu objektivitāti un veidojot augstāku uzticamību un sabiedrības izpratni.” [1, 1] E-lietas projektā faktiski ietilpst Kriminālprocesa informācijas sistēmas (KRASS) attīstības nākamais pakāpiens, kurā iecerēts pilnībā digitalizēt krimināllietu.

2013. gada 1. aprīlī spēkā stājās 2012. gada 13. decembra likums “Grozījumi Krimināllikumā”, kas samazināja daudzu Krimināllikuma Sevišķajā daļā paredzēto sankciju bargumu. Minēto normatīvā akta jaunradi Tieslietu ministrija pamatoja ar

apstākli, ka praksē tiesas piespriež pārāk bargus sodus. Kā kriminālsodu politikas aktualitāti Tieslietu ministrijas pārstāve 2011. gadā norādīja: “Latvijā brīvības atņemšanas sodi ir ievērojami bargāki nekā citviet Eiropas Savienībā. Turklāt ne tikai garāki, bet Latvijā likumpārkāpēji tiek notiesāti ar brīvības atņemšanu arī tādos gadījumos, kad persona nerada reālu sabiedrības drošības apdraudējumu. Ļoti bargi ir sodi par mantiskajiem noziegumiem – zagšanu, krāpšanu –, tātad par tādiem noziegumiem, kas rada apdraudējumu cilvēka mantai, īpašumam, bet ne dzīvībai un veselībai, ko citur pasaulē uzskata par patiešām nozīmīgiem. .. Salīdzinoši augsts rādītājs Latvijā ir arī tas, cik daudz uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju atrodas cietumā iepriekšējā izmeklēšanā vai tajā izcieš sodu. Šajā ziņā starp 48 Eiropas valstīm esam otrajā vietā. Brīvības atņemšanas sods valstij ir **visdārgākais** no visiem soda veidiem.” [2, 1]

Tādējādi Tieslietu ministrijas skatījumā sodu bardzība saistīta ar lieliem izdevumiem. Samazinot ieslodzīto personu skaitu, valsts varētu ietaupīt budžeta līdzekļus.

Tiesību jaunrades ietvaros likumdevēji var mainīt Krimināllikuma Sevišķās daļas pantos paredzētās sankcijas – paaugstināt vai samazināt sankcijas augstāko vai zemāko robežu. Rodas jautājums, vai šo robežu bīdīšana nosaka reālos tiesas piesprieštos sodus? Pēc būtības reālos piesprieštos sodus sankciju grozīšana var iespaidot tikai tad, ja tiesa uzskata, ka par konkrēto noziedzīgo nodarījumu personai jāpiespriež bargāks sods nekā Krimināllikuma Sevišķās daļas panta sankcijā paredzētā augstākā robeža, vai otrādi, ja tiesa uzskata, ka par konkrēto noziedzīgo nodarījumu personai jāpiespriež mazāk bargs sods nekā sankcijā paredzētā zemākā robeža un nepastāv Krimināllikuma 49. pantā paredzētie nosacījumi. Abos gadījumos likumdevēji faktiski spriedis tiesu tiesas vietā. Minētā situācija Latvijas kriminālsodu politiku tuvina sistēmai, kurā tiesa nelemj par soda veidu un apmēru, bet gan tikai konstatē, ka par minēto nodarījumu jānosaka konkrēts sods.

Var sintezēt provizorisko kriminālsodu politikas vispārīgo mērķi – izveidot datorprogrammu, kas spriedis tiesu par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, ņemot vērā ne tikai noziedzīga nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, vainīgā personību, atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus, bet arī valsts budžeta līdzekļu apjomu, kuru var iztērēt soda izpildei. Līdzīgi kā Iekšlietu ministrija ar KRASS sistēmu, kuru reglamentē 2010. gada 14. septembra Kriminālprocesa informācijas sistēmas noteikumi Nr. 850, iespējams, virzās uz kriminālprocesa gaitas digitalizēšanu, Tieslietu ministrija ar Krimināllikuma normu grozīšanu, iespējams, virzās uz to, lai digitalizētu tiesas spriešanu.

Par KRASS Iekšlietu ministrijas mājas lapā norādīts: “Šī sistēma ļaus automatizēt kriminālprocesa lietvedības ciklu, nodrošinot kriminālprocesa gaitā tapušo datu reģistrēšanu, apstrādi, glabāšanu, pārraidīšanu un pieejamību, kā arī radot iespēju operatīvi kontrolēt kriminālprocesa lietu virzības gaitu, nodrošināt efektīvu nepieciešamās informācijas (datu) apmaiņu starp tiesību aizsardzības iestādēm, automatizētu statistikas pārskatu sagatavošanu.” [5, 1]

Jāatzīst, ka automatizētās datu apstrādes sistēmas uzturēšana valstij izmaksās lētāk nekā kvalificētu tiesnešu uzturēšana, un KRASS sistēmā apkopotā informācija nākotnē, iespējams, ļaus automatiski piespriet vainīgajam konkrēto sodu, neiesaistot šajā procesā tiesu. Šāda perspektīva kalpos, lai Latvijā apvienotu likumdošanas un tiesas varu, tādējādi nodrošinot valsts budžeta līdzekļu uzkrājumu. Jēdzieni “kriminālsodu politika” un “kriminālsodu prakse” kļūs sinonīmi. Tiesneši vairs nevarēs brīvības atņemšanas sodu piespriet zagļiem un citiem noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu izdarītājiem, tādējādi nepamatoti tērējot valsts budžeta līdzekļus. Tas būs risinājums tam, kā nabadzīga sabiedrība varēs ietekmēt pastāvošo neaudzinātību un vardarbību, par kuru 2011. gada maija sākumā varēja lasīt plašsaziņas līdzekļos: “‘Mums jāņem vērā Ziemeļvalstu policijas brīdinājums pārskatīt Šengenas līgumu saistībā ar noziedznieku pieplūdumu no Baltijas – mēs esam neaudzināta, vardarbīga un nabadzīga sabiedrība,’ intervijā Latvijas Radio sacīja aizsardzības ministrs Artis Pabriks.” [4, 1] Acīmredzot viens no līdzekļiem, kā nabadzīgai sabiedrībai ietekmēt vardarbību un neaudzinātību, ir tiesību jaunrade piespiedu līdzekļu un represīvo institūtu jomā. Daļa no minētās jaunrades noris kriminālsodu politikas kontekstā. Kriminālsodu politikas koncepcijas kopsavilkumā noteikts: “Kriminālsodu politikas mērķis ir nodrošināt efektīvu valsts reakciju uz noziedzīgiem nodarījumiem, nodrošināt atbilstību starp valsts vārdā piemērojamo represiju un valsts, un indivīdu interesēm, sekmēt personu tiesisku uzvedību un noziedzīgu nodarījumu novēršanu.” [3, 1] Kriminālsodu politikas koncepcijas īsteno-tāji ir Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, kuras pārstāvji norāda, ka: “.. viens no iemesliem, kāpēc tika rakstīta Kriminālsodu politikas koncepcija, bija tieši tas, ka esošā sodu sistēma pēdējo desmit gadu laikā ir padarīta par savstarpēji nesamērīgu, reaģējot tikai uz konkrētiem notikušiem gadījumiem, nevis sistēmiski.” [6, 1]

Lai gan šajā rakstā izklāstītais scenārijs par tiesas spriešanas automatizāciju ir autora iztēles auglis, jāatzīst, ka centieni likumdošanas ceļā detalizēti reglamentēt soda noteikšanu būtiski sašaurina tiesas lomu tiesas spriešanā.

Redzot šo iespējamo perspektīvu, pavisam citādāk tiek uztverti Tieslietu ministrijas pārstāvja vārdi, ka viens no iemesliem, kāpēc tika rakstīta Kriminālsodu politikas koncepcija, bija tieši tas, ka pašreizējā sodu sistēma pēdējo desmit gadu laikā ir padarīta par savstarpēji nesamērīgu, reaģējot tikai uz konkrētiem notikušiem gadījumiem, nevis sistēmiski. Kas ir esošā sodu sistēma, kura ir nesamērīga un reaģē tikai uz konkrētiem notikušiem gadījumiem? Acīmredzot tā ir esošā tiesu prakse, ka Latvijas tiesneši atļaujas brīvības atņemšanas sodu piespriet daudz biežāk nekā citās Eiropas valstīs. Kā nodrošināt sistēmiskumu? Pieņemt normas, kas ietekmētu tiesu praksi un liktu tiesnešiem piespriet tādus soda veidus un mērus, kādus vajag, lai būtu sistēmiskums.

Latvijas Republikas likuma “Par tiesu varu” 1. panta otrajā daļā noteikts, ka “tiesnesis ir neatkarīgs un pakļauts tikai likumam”. Tādēļ, pastāvot sistēmiskuma ieviešanas nepieciešamībai tiesnešu darbā, minēto sistēmiskumu atliek iedzīvīnāt ar likumu. Vai šis ir vienīgais variants? Autors uzskata, ka pastāv arī alternatīvs problēmas risināšanas variants, proti, piešķirt Augstākās tiesas judikatūrai likuma spēku.

Taču Latvijā Kriminālsodu politikas koncepcijā tiesu precedentu sistēma netiek atbalstīta, netieši norādot, ka viss, ko sprieda tiesa, īsti nav pareizi. Cietumā nav jābūt tik daudz ieslodzītajiem.

Autors, 2009. gadā būdams aktīvs Kriminālsodu politikas īstenošanas darba grupas dalībnieks Tieslietu ministrijā, par pozitīvām atzīst vairākas Kriminālsodu politikas koncepcijā ietvertās atziņas, kuru rašanās, šķiet, ir likumsakarīga Latvijai kā romāņu – ģermāņu tiesiskas sistēmas valstij. Pozitīvie kriminālsodu politikas aspekti detalizēti un pamatoti ir izklāstīti jau citētajā Tieslietu ministrijas Krimināltiesību departamenta direktores Indras Gratkovskas un juriskonsulta Ulda Zemzara rakstā “Kriminālsodu politikas aktualitātes”. Tomēr autors ar nolūku sabiezināja krāsas, lai atspoguļotu kriminālsoda politikas un prakses mijiedarbības neizceltās puses un censtos identificēt koncepcijas rašanās cēloņus. Ja, piemēram, jau koncepcijas iedzīvināšanas procesā tiek norādīts, ka Latvijā ieslodzījuma vietās ir pārāk daudz ieslodzīto, vai tas nozīmē, ka tiesnešiem, kas uzlika šo slogu cietumiem, līdz šim bija jāspriež tiesa citādāk? Kas bija līdzšinējās tiesu prakses iemesls, vai Krimināllikuma normu nepilnības? Cik lielā mērā budžeta līdzekļu taupīšanas politika attiecināma uz kriminālsodu politiku? Vai dažiem ieslodzījuma vietās nokļuvušajiem, īpaši jau tiem, kas izcieš sodu par noziedzīgiem nodarījumiem pret īpašumu, būtu jāapzinās, ka tiesu varas, kas piesprieda brīvības atņemšanas sodu, un likumdošanas varas nostāja par to, vai viņiem jāatrodas cietumā, ir atšķirīga? Autors atstāj lasītāja ziņā izvērtēt pašreizējās kriminālsodu prakses un kriminālsodu politikas pozitīvos un negatīvos aspektus.

Turpinājumā kā pozitīvs tiesību jaunrades auglis jāizceļ ar koncepciju plānotais, precizētais kriminālsoda mērķis. Proti, Krimināllikuma 35. panta otrās daļas jaunajā redakcijā noteikts: “Soda mērķis ir:

- 1) aizsargāt sabiedrības drošību;
- 2) atjaunot taisnīgumu;
- 3) sodīt vainīgo personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu;
- 4) resocializēt sodīto personu;
- 5) panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.”

Šajā normā kā pirmais un tādēļ, visticamāk, galvenais soda mērķa elements tiek izcelts **sabiedrības drošības aizsardzība**. Šis soda mērķa elements ir loģisks. Vairāk neskaidrību ir ar otro soda mērķa elementu, proti, ar **taisnīguma atjaunošanu**. Tiek pieņemts, ka kaut kad taisnīgums pastāvēja. Acīmredzot tas moments, kad taisnīgums zuda, ir noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdis. Taču, ņemot vērā, ka tas ir tikai autora minējums un nekur Krimināllikumā noziedzīga nodarījuma sastāvā taisnīguma izzušana nav obligāta pazīme, iespējams arī cits taisnīguma zušanas moments. Minētā momenta precīza noteikšana ir svarīga, lai izprastu soda mērķi. Skaidrs, ka par taisnīguma izzušanas momentu nevar uzskatīt kriminālprocesa uzsākšanas brīdi, jo tad ar galēja nolēmuma spēkā stāšanās brīdi, likumsakarīgi, kriminālprocesa virzība tiek pārtraukta un soda izpildei, kā loģiskai procesa virzībai, vairs nav jāatjauno taisnīgums.

Sarežģītāks ir jautājums par noziedzīga nodarījuma cēloņa rašanās brīdi, kas liek zust taisnīgumam. Sodam atjaunot taisnīgumu, kas laupīts ar noziedzīga nodarījuma cēloņa rašanās brīdi, ir problemātiski. Vienīgi šis soda mērķa elements daļēji var tikt sasniegts, atzīstot cēloņus par atbildību mīkstinošiem vai pastiprinošiem apstākļiem.

Habilitētais filozofijas doktors Ivans Vedins norāda: "Taisnīgums ir sociālās realitātes atbilstība taisnības ideālam. .. Taisnīgums kā sociāla parādība izpaužas objektīvās un subjektīvās realitātes formās. Tāpēc jāatšķir trīs savstarpēji saistītas taisnīguma sociālās dimensijas – īstenība, ideoloģija un psiholoģija:

- 1) taisnīguma īstenība ir starppersonu, personības un sabiedrības, kā arī dažāda mēroga sociālo sistēmu attiecības;
- 2) taisnīguma ideoloģija ir sociālā taisnīguma ideālu pamatojums politiskajā, tiesiskajā, ētiskajā un reliģiskajā mācībā;
- 3) taisnīguma psiholoģijai ir priekšstati par taisnīguma ideāliem individuālās un sabiedriskās izziņas sfērā.

Taisnīguma īstenošanu ietekmē gan ideoloģija, gan dažādu sociālo slāņu psiholoģija. Piemēram, saskaņā ar šariata likumiem Irānā kabatzādzību tiek nocirsti pirksti, par atkārtotu zādzību – roka. Tajā pašā laikā gan taisnīguma ideoloģija, gan psiholoģija ar laiku mainās atbilstoši reālajām cilvēkattiecību izmaiņām." [7, 674] Ņemot vērā minēto, jājautā, kāda Latvijā ir taisnīguma īstenība, ideoloģija un psiholoģija? Publiski tiek uzsvērts, ka Latvijā ir analogiskās taisnīguma sociālās dimensijas kā pārējās Eiropas Savienības valstīs. Taču, ņemot vērā rakstā norādīto Ziemeļvalstu policijas brīdinājumu, Latvijā varbūt ir sava individuālā taisnīguma īstenība, ideoloģija un psiholoģija? Ja tā patiesi arī ir, tad kriminālsodu politikas ietvaros, cenšoties ietekmēt kriminālsodu praksi, būtu jāņem vērā Latvijas taisnīguma dimensija, atbilstīgi kurai zagļi un citi vainīgie noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu izdarīšanā parasti sēž cietumā.

Ceturtais soda mērķa elements, kas Krimināllikumā atzīstams par novitāti, ir **sodīto personu resocializācija**, citiem vārdiem, vainīgo atgriešana sabiedrībā. Minētais soda mērķa elements faktiski uzliek tiesai pienākumu, spriežot tiesu un izvēloties soda veidu un mēru, izvērtēt soda spēju resocializēt tiesājamo.

Ir likumsakarīgi, ka starp kriminālsoda mērķa elementiem resocializācija atrodas pēc vainīgās personas sodīšanas par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Soda izpilde ir tā, kas bieži vien izstumj personu no sabiedrības, nevis noziedzīga nodarījuma izdarīšanas fakts liek personai attālināties no sabiedrības. Sarežģītāk sasniegt šo soda mērķa elementu, ja persona pirms noziedzīga nodarījuma veikšanas jau bija izstumta no sabiedrības vai savas deviantās uzvedības dēļ nevēlējās iekļauties sabiedrībā.

Pēdējais kriminālsoda mērķa elementu sarakstā, kas iekļauts Krimināllikuma 35. panta otrās daļas redakcijā, ir panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Vispārīgā un vispārējā prevencija ietilpst arī vecajā Krimināllikuma 35. panta redakcijā. Jāatzīst, lai sasniegtu to, ka personas pilda likumus un atturas no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, nepieciešams, lai cilvēki būtu informēti par piemērotajiem sodiem. Autoram nav zināms,

kā prokuratūra informē sabiedrību par sodiem, kurus piemēroja ar prokurora priekšrakstiem. Jāatzīst, ka arī tiesas spriedumu pieejamība Latvijā ir tikai daļēji īstenota. Šis jautājums varētu tikt atrisināts kriminālsodu politikas ietvaros, ieviešot tiesiski reglamentētus sabiedrības informēšanas līdzekļus.

Jāuzsver, ka soda mērķi nekādā gadījumā nedrīkst jaukt ar kriminālsoda politikas mērķi. Kriminālsodu politikas mērķis ir kļūt par noziedzības determinantu, kas samazina noziedzības kvantitatīvos rādītājus un uzlabo noziedzības kvalitatīvos rādītājus. Taču mūsdienu Latvijas kriminālsodu politika ir kompromisa meklējums starp noziedzības novēršanai un apkarošanai novirzītajiem valsts budžeta līdzekļiem un vēlmi tuvināties Eiropas tiesībsargājošo institūciju praksei un rezultātiem, turklāt kritērijs, kas nosaka kriminālsodu politikas vektoru, ir ieslodzīto personu skaits. Vai šāda pieeja ļaus kriminālsodu politikai kļūt par noziedzības determinantu? Lai atbildētu uz šo jautājumu, jāatzīst, ka Kriminālsodu politikas koncepciju precīzāk varētu nosaukt par kriminālsodu piemērošanas politikas koncepciju, jo tie, kuri cer šajā koncepcijā atrast kriminālsodu izpildes konceptuālos politiskos aspektus, vilsies. Kriminālsodu politikas koncepcijas ietvaros uz Saeimu tika virzīti Krimināllikuma normu grozījumi, nevis Soduzpildes kodeksa grozījumi. Zinot minēto, kļūst redzams, ka šobrīd kriminālsodu politikā ir akcentēta uzmanība uz sodu piemērotājiem, nevis uz sodu izpildītājiem.

Sodu piemērošanas brīdī tiesa vai prokurors var izvērtēt konkrētam vainīgajam piemērojamā soda veida un mēra potenciālo ietekmi. Taču soda mērķa sasniegšana ir sodu izpildošo institūciju uzdevums.

Noslēgumā jāpievērš uzmanība tam, ko mūsdienu krimināltiesiskās normas tieši un nepārprotami norāda, t. i., ka kriminālprocess daļēji jau panāk soda mērķi, jo, piemēram, nepamatota novilcināšana un tiesību uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā neievērošana šobrīd atzīta par soda veida un mēra izvēles kritēriju. Turklāt saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 14. panta piekto daļu saprātīga termiņa neievērošana var būt pamats kriminālprocesa izbeigšanai. Tādējādi varētu saprast, ka kriminālprocesa gaita ietekmē taisnīguma atjaunošanu, sabiedrības drošības aizsardzību, resocializāciju un citus soda mērķa elementus, jo sodam vairs nav jābūt tik bargam vai vispār nav jābūt. Ne velti kriminālsodu politikas koncepcijā sodu sistēmas pilnveides nepieciešamības izcelšanai tika piesaukts ne tikai brīvības atņemšanas sodu izcietušo personu skaits, bet arī apcietinājumā esošo personu skaits. Teorijā un tiesību normās gan sodus un drošības līdzekļus norobežo, norādot, ka tiem ir citi piemērošanas mērķi.

Redzot visu šo ainu, autors nāk pie atziņas, ka gan Tieslietu ministrija, īstenojot dekriminalizāciju, gan Iekšlietu ministrija, kura centās ietaupīt budžeta līdzekļus, samazinot policijas resursus, paralēli līdzsvaro kriminālprocesa un sodu piemērošanas praksi. Ar ironiju var secināt: ja minētie procesi netiks līdzsvaroti, līdz tiesai var nonākt daudz vairāk kriminālprocešu, kuru dēļ palielināsies ieslodzīto skaits un būs jātērē valsts budžeta līdzekļi viņu uzturēšanai.

Review of Vision and Realia of Criminal Penalty Policy

Abstract

The study includes analysis of the aim of the Criminal Law. Thus, the article reflects the vision and realia of criminal sentences in relation to amendments to the Criminal Law, which came into effect on 1 April 2013. The author concludes that the amendment of the sanctions provided in the Criminal Law, based on the fact that there are too many people in prisons in Latvia, is incorrect.

Keywords: Criminal Law, Criminal Penalty Policy, Objective of Punishment, Ministry of Justice.

Literatūra

1. *Ar e-tiesvedību cer veicināt tiesiskās informācijas pieejamību un samazināt tiesvedības termiņu*, [skatīts 30.01.2015.]. Iegūts no: <http://www.juristavards.lv/zinas/265028-ar-e-tiesvedibu-cer-veicinat-tiesiskas-informacijas-pieejamibu-un-samazinat-tiesvedibas-terminu/>
2. Gratkovska, I., Zemzars, U. *Kriminālsodu politikas aktualitātes*, [skatīts 30.01.2015.]. Iegūts no: <http://www.juristavards.lv/?menu=DOC&id=229439>
3. *Kriminālsodu politikas koncepcijas kopsavilkums*. 2009. gada 9. janvāra Ministru kabineta rīkojums Nr. 6, [skatīts 30.01.2015.]. Iegūts no: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=186355>
4. *Pabriks: Mēs esam neaudzināta, vardarbīga un nabadzīga sabiedrība*, [skatīts 30.01.2015.]. Iegūts no: <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/46722/pabriks-mes-esam-neaudzinata-vardarbiga-un-nabadziga-sabiedriba>
5. *Paredz vienotas kriminālprocesa informācijas sistēmas izveidi*, [skatīts 30.01.2015.]. Iegūts no: http://www.iem.gov.lv/lat/aktualitates/informacija_medijiem/?doc=19050
6. *TM negrasās piekāpties IeM un pastiprināt atbildību par uzbrukumu likumsargiem*, [sk. 30.01.2015.]. Iegūts no: <http://www.diena.lv/lat/politics/hot/tm-negrasas-piekapties-iem-un-pastiprinat-atbildibu-par-uzbrukumu-likumsargiem>
7. Vedins, I. *Zinātne un patiesība*. Rīga: Avots, 2008. 702 lpp.